

Posudok oponenta

habilitačnej práce Marcela Forgáča Myslenie a krása

Marcel Forgáč predložil ako základ habilitačného konania rozsiahly text koncipovaný na rozhraní filozofie, estetiky a literárnej vedy. Nie je to prekvapujúce, pretože svoje výskumné zámery takto situuje dlhodobo. Hoci vždy – oprávnene – deklaruje literárnovedné ukotvenie, pokladám ho za dvojdomého znalca – je rovnocenne „doma“ v literárnej vede aj vo filozofii v tom zmysle, že v oboch poznávacích poliach má vlastné záujmové domény, uvažuje v nadstavbových, metodologických rovinách oboch oblastí a na miestach ich priblížení, dotykov, neraz aj prienikov dokáže sledovať problémy vyznačujúce sa nejednoznačnosťou, pulzujúcim rozkmitom ponad striktné odborové hranice. Habilitačná práca je čiastkovým výstupom zo širšieho výskumného projektu Myslenie a krása z aktu tvorby, čo svedčí o sústredenom, vyhranenom i náročne založenom výskumnom smerovaní autora. O čo v nej ide?

Kondenzovanú odpoveď poskytuje sám autor v príkladne koncipovaných rámcových častiach, vysvetľujúcich zameranie práce, jej ciele, uplatnenú metodológiu, stav problematiky, ba záver obsahuje i „metamorfologické“ poznámky o autorskej intencii a uplatnených textotvorných postupoch, ktoré sú akousi performanciou obsahového ťažiska práce: text skúmajúci myslenie a krásu sa sám usiluje iniciovať estetický účinok. Postačilo by prevziať príslušné pasáže, doplniť k nim hodnotiaci komentár, ktorý v práci z pochopiteľných dôvodov absentuje, a solídny posudok by bol hotový. Keďže naznačený postup nemožno bezproblémovo uplatniť, pomôžem si aspoň parafrázou kľúčových charakteristík. M. Forgáča zaujímajú filozofické texty z hľadiska uplatnených textotvorných postupov, poetologicko-štylových stratégií a komunikačných účinkov. Zaujímajú ho estetické príznaky a potenciálne umelecké dispozície filozofických textov; v práci ponúka metodologické a analytické predpoklady skúmania ich estetickej potenciality spolu s konkrétnou aplikáciou na Parmenidovu báseň O prírode. Argumentačnú oporu pre zvolený prístup nachádza vo vybraných aspektoch Platónovej, Derridovej, Rortyho a Deleuzovej filozofickej spisby. Literárnovedným svorníkom projektu a hlavným interpretačno-aplikačným nástrojom je Mukařovského vymedzenie estetickej funkcie, estetickej normy a hodnoty. Pozrime sa na konkrétnu textovú realizáciu abstrahovaných informácií.

Môj pohľad bude podmienený o. i. kompetenciami: som príležitostný návštevník filozofickej knižnice a ako-tak odborovo zorientovaný pracovník literárnovednej katedry. Takto vystrojený oponent sa ocitá pred znepokojivým problémom: chce/má (čaká sa od neho) jasne pomenovať silné i slabšie stránky posudzovaného výkonu, posúdiť jeho originalnosť či inak meranú hodnotnosť v kontexte aktuálneho stavu príslušného odboru. Predpokladom splnenia uvedených zadaní je vystúpiť z textu (habilitačnej práce), dokonca nad text, „zotrieť“ jeho konkrétnosť a narábať s abstrahovanými referentmi nezávisle od signifikantu a signifikácie. Typická odborná či vedecká práca je k takýmto zámerom ústretová, pretože sa usiluje poskytnúť jasne osvetlené označované, uchopiteľné nezávisle od textového sprostredkovania. Derridovská optika – ktorej sa M. Forgáč rozsiahlo venuje a bohato ju využíva – umožňuje zazrieť ono vypreparované „transcendentné označované“, obdarené plnosťou, zrozumiteľnosťou a stabilitou významu, ako logocentrickú ilúziu dosahovanú práve starostlivo vystavaným označujúcim. A autor dômyselne postupuje tak, aby jednoduché postulovanie „čo“ z „ako“ sťažil: vytvára text, ktorý podobne ako literárny text „problematizuje thetickú naivitu transcendentného čítania, ktorá by chcela (...) významy a referencie autonomizačne ustanoviť“ (s. 52). Poznávací aktivita má povahu literárneho významového diania – je votkaná do štýlovo-kompozičných postupov, do uplatnenej poetiky textu. Jedným z dôsledkov je skomplikovanie oponentovho účinkovania, pretože čokoľvek z posudzovanej práce interpretačne vydolí a posúdi, sa na pozadí samotnej textúry javí ako priveľká redukcia. Preto uvediem len niekoľko základných poznámok „znehybňujúcich“ pulzujúci ráz textúry:

1. Problematika i zacielenie habilitačnej práce sú založené na rozsiahlej lektúre filozofických, literárnovedných, literárnych, širšie humanitne zameraných diel vrátane množstva cudzojazyčných zdrojov. Úvahy o estetických príznakoch filozofických textov sú preto bohaté nuansované, zahŕňajú možné úskalia, identifikujú zisky a straty už použitých prístupov, vytyčujú smer postupu, sľubujúci kvalitatívny posun nazerania na estetickosť filozofie. Rozsah tohto východiskového substrátu je pozoruhodný, ešte viac púta spôsob, akým so zdrojmi M. Forgáč narába: zahŕňa argumentovanú akceptáciu aj polemiku, často prekvapivé spojenia či nadväznosti, svedčí, že nejde o povrchové efektné filiácie, ale o hlboký prienik do spleti súvisiacich tém.
2. V práci je takmer hmatateľne prítomná vysoká miera trpezlivosti, sústredenia, vytrvalosti autora, jeho energia a vnútorné zaujatie témou – náročný a rozsiahly text nenesie znaky únavnej driny, skôr navodzuje atmosféru cieľavedomého úsilia, prinášajúceho autorovi popri námahe potešenie a uspokojenie. Starostlivé až

pedantné obhliadanie rozličných aspektov a súvislostí sa prejavuje aj rozsiahlym poznámkovým aparátom (podobne robustným podčiarovým inštrumentárium sa vyznačujú texty jedného z mojich kolegov, no vidí sa mi, že poznámkotvorné gesto M. Forgáča je ešte mohutnejšie).

3. Posúdenie miery podrobnosti, detailnosti (vrátane poznámok pod čiarou) aj istej repetitívnosti pri mapovaní synchrónno-diachrónnych stimulov témy z oboch kultúrnych subsystémov – literatúry a filozofie – je vecou individuálnou. Ja by som privítal zovretejší tvar spojený s dynamickejšim významovým tokom.
4. Krajne zjednodušené resumé práce čítam nasledovne: filozofia a literatúra sú relatívne samostatné polia, nesúce stopy svojich histórií a plniace rozdielne funkcie; v oboch je v rozličnej miere prítomná estetická funkcia, pričom filozofický text rôznymi spôsobmi a na rozličných stupňoch ukazuje uplatnenie nie jednej dominantnej funkcie, ale paralelné kultivovanie dvoch funkcií – teoretickej a estetickej; konkrétne rozkrytie tejto súbežnosti a preukázanie následného rozšírenia recepčného horizontu je predvedené na príklade Parmenidovej básne O prírode a prisľúbené v budúcich aplikáciách. V strohom zhrnutí neprináša (okrem finále parmenidovskej sondy) Forgáčova práca nič zásadne nové, jej hodnota spočíva v spôsobe, akým uvedený kondenzát „rozpúšťa“ v selekcii, rekonštrukcii, interpretácii, príp. rekonfigurácii podnetov z filozofického, literárnovedného a estetického diskurzu – len takto sa zameranosť na estetické vlastnosti filozofických textov ukazuje v náležitom rozvrstvení možností, prístupov a potenciálnych prínosov.
5. Poetologický profil Parmenidovej básne O prírode prechádza (pre mňa opäť trochu zdĺhavo) od podrobného rekonštruovania doterajších odborných názorov na význam a formu tohto diela k presvedčivému predvedeniu celostnej interpretácie, v ktorej sa estetická príznakovosť stáva neoddeliteľnou súčasťou, priam podmienkou dosahovania vyššej komplexnosti porozumenia textu aj Parmenidovej pozícii v dejinách (antickej) filozofie. Otázku, či možno Parmenidovu báseň označiť ako umelecké dielo (s. 255), nepokladám za zásadnú, veď literárne kánony ako sociálne konštruované súbory nikdy neobsiahnu všetky potenciálne objekty a pravidlá ich selektívnosti sa menia. Za dôležité pokladám to, že literárnovedne/esteticky dotovaná analýza a interpretácia argumentovane ukazujú svoj potenciál aj pri nečakaných aplikáciách, otvárajú cestu plnšiemu poznaniu a môžu byť prospešné

pre iné odbory, napríklad pre dejiny filozofie. Posúdenie úvah o Parmenidovom mieste v Aristotelovej Poetike prislúcha kompetentnejším čitateľom.

6. Napokon k ďalším rovinám „estetizácie“ textu habilitačnej práce. Väčšinu postupov pomenovaných autorom na s. 260 pokladám za funkčné vybočenia zo žánrového invariantu, resp. jeho realizačných variácií v obvyklých habilitačných prácach. Tlak na normu prináša osvieženie na pozadí neraz nudných graduačných procedúr a ich obsahov. Problém mi miestami spôsobovalo opakované odkladanie významu, šírka „výkladových línií, rozbiehajúcich sa do digresíí“ (s. 260), v čitateľovi primárne vedeckého textu sa ozývala túžba po ľahšie a presnejšie identifikovateľnom označovanom, po spočítaní v „naivite transcendentného čítania“, ktorej textové narušenie privolávalo namiesto estetického zážitku netrpezlivosť. Ak je práca z jednej strany „vizualizáciou“ estetizujúco sprostredkovaného uvažovania o estetickom potenciáli neumeleckého textu, z druhej strany ilustruje obtiažnosť vyváženej koexistencie teoretickej a estetickej funkcie vo vedeckom písaní, relatívnosť ich optimálneho pomeru a nepochybne aj subjektívnosť jeho recepcie. Estetický rozmer *sui generis* nadobudla habilitačná práca prostredníctvom autorského štýlu. Vyznačuje sa presnosťou, artikulačnou invenčnosťou, ľahkosťou aj pri komunikovaní subtílnych problémov, v syntetizujúcich úsekoch alebo v obrazných transpozíciách kognitívnych obsahov. Čítanie väčšiny textu navodzuje – povedzme – potešenie zo súznenia významu a tvaru.

V nadväznosti na 6. poznámku mi časť nazvaná Marcelov úsmev navodila predstavu nasledovnej situácie: čo keby Marcel (Forgáč) aplikoval na text Marcela (Forgáča) postup podobný tomu, aký použil (Gabriel) Marcel pri čítaní M. Heideggera? Dalo by sa v predloženej práci vyjadriť všetko potrebné spôsobom, povedzme, stručnejším, koncentrovanejším? Aké dôsledky by takáto modifikácia mala, čo by text stratil, prípadne získal? Zrejme by nedošlo k „transpozícii pojmového základu“ a následnej inkonzistentnosti, otázka smeruje skôr k tomu, či o terajšej košatej podobe platí, že v úplnosti „nie je bezfunkčná“ (s. 157).

Neviem, či zameranie práce predpokladá uskutočnenie zmeny literárnovedného zadania (s. 37 a i.). Vo Forgáčovom prístupe vidím práve dôkladné uplatnenie literárnovedného inštrumentária, pričom spôsob tohto uplatnenia a rozsah možných aplikácií predstavujú kvalitatívny posun oproti doterajšej zameranosti na filozofov využívajúcich „povrchovo“ poetizačné postupy aj oproti intuíciam „bežného“ literárnovedného nazerania. Predstavený teoreticko-metodologický pôdorys čaká po Parmenidovej básni overovanie na rozsiahlejšej a diferencovanej textovej vzorke – k možným výsledkom si autor udržiava skepticko-nádejný

postoj (napr. s. 105). Azda „úvod“ nezostane vrcholným číslom ohlasovaného zámeru. Autor si kvalitu svojich tvorivých dispozícií uvedomuje. Inak by zrejme nepoužil ako motto 280-stranového spisu Voltairovo napomenutie Žvanilovi: „Psát má jen člověk myslící, raději mlč, kdo nemyslíš.“ Autor posudku svoje písanie radšej rýchlo končí potrebnou formulou:

Habilitačnú prácu *Myslenie a krása* autora PhDr. Marcela Forgáča, PhD., **odporúčam** prijať na obhajobu a po úspešnej obhajobe a habilitačnej prednáške **odporúčam** udeliť vedecko-pedagogický titul docent v odbore habilitačného konania a inauguračného konania **teória literatúry a dejiny konkrétnych národných literatúr**.

Banská Bystrica 10. 1. 2023

doc. Ivan Jančovič, PhD.
Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy
FF UMB v Banskej Bystrici